

EEDER

Edebî Eleştiri Dergisi

e-ISSN: 2602-4616

Ekim 2023, Cilt 7, Sayı 2

Atıf/Citation: Karakaplan, B.; Altınova, M. (2023). "Tarihî Bir Metin: Târîh-i Hâlid ibn-i Zeyd Ebâ Eyyûb-u Ensârî", *Edebî Eleştiri Dergisi*, 7(2), s. 465-484.

Bayram KARAKAPLAN* Mehmet ALTINOVA**

Tarihî Bir Metin: Târîh-i Hâlid ibn-i Zeyd Ebâ Eyyûb-u Ensârî***

A Historical Text: Târîh-i Hâlid ibn-i Zeyd Ebâ Eyyûb-u Ensârî

ÖZ

Ebû Eyyûb el-Ensârî, Hz. Muhammed'i evinde konuk etmiş ve onunla pek çok sefere katılmış İslami bir değerdir. Hakkında pek çok menkabe bulunan bu şahsiyet hem klasik hem de modern edebiyatta kendine yer bulmuştur. Bu metinler daha çok söz konusu şahsiyetin İslam dünyasındaki önemini gösteren ve onun çevresinde gelişen olayları anlatan metinlerdir. Bu çalışmada bu metinlerden biri olan Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi 5753-I numarada kayıtlı *Târîh-i Hâlid ibn-i Zeyd Ebâ Eyyûb-u Ensârî* adlı metnin çeviriyazısı verilmiş ve eser dil ve içerik yönünden incelenmiştir. Eser, dil açısından metinden örnekler verilerek fonetik ve morfolojik başlık altında; içerik yönünden ise şahıs, zaman ve mekân açısından değerlendirilmiştir. Şahıslar, metin içerisinde hem asıl kahraman hem de yan kahramanlar olarak ele alınmış ve bu kişilerin tarihi şahsiyetleriyle metindeki şahsiyetleri arasında karşılaştırma yapılmıştır. Metnin bir hikâye anlatısı olması sebebiyle kahramanların etki alanları zaman ve mekân olarak da incelenmiştir. Ayrıca metinde anlatılan olayların tarihî gerçekliklerle olan ilişkisinin doğruluğu tahkik edilmiştir. Çalışmanın sonuna orijinal metinden örnekler verilmiş olup metnin daha iyi anlaşılması için elde edilen görsel de eklenerek çalışma tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hâlid b. Zeyd Ebû Eyyûb el-Ensârî, İstanbul, tahlil, Kostanta

ABSTRACT

Abu Ayyub al-Ansari, It is an Islamic value that hosted Prophet Muhammad in his home and participated in many expeditions with him. This person, who has many legends about him, has found a place for himself in both classical and modern literature. These texts are mostly texts that show the importance of the person in person in Islamic Word and describe the events that took place around him. In this study, the transcription of one of these texts, *Târîh-i Hâlid ibn-i Zeyd Ebâ Eyyûb-u Ensârî*, registered in the Library of the Presidency of Religious Affairs (Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi in Ankara in Turkey), number 5753-I, was given and the work was examined in terms of various language and content. The work is under the phonetic and morphological title by giving examples from the text in terms of language; In terms of content, it was evaluated in terms of person, time and place. The characters are handled as both main and side heroes in the text, and a comparison is made between the historical figures of these people and their personalities in the text. Since the text is a storytelling, the influence areas of the heroes were also examined in terms of time and space. In addition, the accuracy of the relationship between the events described in the text and historical realities has been verified. At the end of the study, examples from the original text and the visual obtained for a better understanding of the text were added, and the study was completed.

Keywords: Abu Ayyub al-Ansari, İstanbul, critical, Kostanta

* Doktora Öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı, bayramkarakaplan44@gmail.com ORCID: 0000-0001-9124-7583

** Doktora Öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı, mehmetaltinova@hotmail.com ORCID: 0000-0001-6328-255X

*** [Araştırma Makalesi], Geliş Tarihi: 01.09.2023 Kabul Tarihi: 08.10.2023 Yayın Tarihi: 26.10.2023 DOI: 10.31465/eeder.1354109

Giriş

Ebû Eyyûb el-Ensârî, İslam'dan sonra Medine diye anılmaya başlanacak olan Yesrib şehrinde ve Hazrec kabilesindedir. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Kendisi ve eşi Ensar'dan İslamiyet'i ilk önce kabul edenler arasında bulunmaktadır. 622 yılında gerçekleşen II. Akabe Biatı'ndan bir yıl kadar önce İslam'a girmiş ve Biat'a katılan Medineli grup içerisinde yer almıştır. II. Akabe Biatı'ndan sonra Mekkeli Müslümanlar Medine'ye göç etmeye başlamış ve Hz. Muhammed de 20 Eylül 622 tarihinde Medine'ye varmıştır. Hz. Muhammed, Medine'ye varduktan sonra Medine'de herkes onu evinde misafir etmek istemiş ama o devesinin çöktüğü yerde ikamet edeceğini bildirmiştir. Hz. Muhammed'in devesi bugün Mescid-i Nebevî olarak bilinen alana çökmüştür. Deve çöktükten sonra Hz. Muhammed oraya en yakın evin kime ait olduğunu sorunca Ebû Eyyûb el-Ensârî kendi evinin en yakın ev olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine Hz. Muhammed, Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin evinde misafir olarak kalmaya karar vermiştir.¹ Yaklaşık yedi ay süren bu misafirlik Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin 'Mihmandâr-ı Nebî' unvanıyla anılmasına ve İslam tarihinde özel bir yer edinmesine vesile olmuştur. Ebû Eyyûb el-Ensârî ve ailesi bu süre zarfında Hz. Muhammed'i ağırlamakta çok hassas davranmışlar ve onu en iyi şekilde ağırlamaya çalışmışlardır. Ebû Eyyûb'un evi İslam'ın kurumsallaşmaya başladığı ve bu sürecin tohumlarının atıldığı yer olmuştur. Ebû Eyyûb, Hz. Muhammed ile bütün savaşlara katılmış ve O öldükten sonra da seferlere katılmaya devam etmiştir. Onun katıldığı son sefer Müslümanların ilk İstanbul kuşatması olmuştur. Ebû Eyyûb bu kuşatma esnasında hastalanarak vefat etmiş ve vasiyeti gereği surlara yakın bir yere defnedilmiştir. Vefat tarihi kesin olmamakla beraber 669 senesidir. İstanbul'un fethinden sonra kabrinin yeri Akşemseddin tarafından tespit edilmiş ve üzerine Fatih Sultan Mehmet tarafından bir külliye yaptırılmıştır (Kılıç, 2011).

Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin kabri özellikle İstanbul'da İslam kültürünün oluşmasında önemli bir figür olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu türbe padişahların kılıç kuşanma (taklîd-i seyf) merasimlerinden, sünnet düğünlerine kadar İstanbul'daki pek çok siyasi, kültürel ve sosyal hadisenin merkezinde yer almıştır. Günümüzde de Eyüp Sultan Camii ve türbesi kutsal bir mekân olarak kabul edilip her yıl milyonlarca insan tarafından ziyaret edilmektedir. Bu da Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin tarihî kimliğinin İstanbul'un dinî ve kültürel mirasında önemli bir yer tuttuğunu gösterir. Ona gösterilen ilgi ve hürmet onun için sadece bir cami ve türbe inşa etmekle sınırlı kalmamış, onun adına edebî ve tarihî değeri olan pek çok eser kaleme alınmıştır.² Bu makalede incelenecek olan Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi 5753-I numarada kayıtlı metin de bunlardan biridir. 11 varaktan oluşan bu metin aslında Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin şehit olduğu ve defnedildiği mekânı beyan etmek için kaleme alınmıştır. Metinde bahsedilen bütün tarihî hadiselerin bir şekilde bu mekân ile bir bağlantısı bulunmaktadır. Çok farklı zamanlarda ve kişiler etrafında cereyan eden bu tarihî olayları birbirine bağlayan temel unsurlar Ebû Eyyûb el-Ensârî ve İstanbul'dur. Metinde birbirinden kopuk gibi görünen bütün tarihî hadiseler Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin de ulaşmayı hedeflediği bir ülkü etrafında birleşmiştir. İslam ordularının İstanbul'u fetih girişimleri Ebû Eyyûb el-Ensârî ve daha pek çok sahabenin katıldığı sefer ile başlamış ve

¹ Sözü edilen olay ve Hz. Peygamber'in konuk olduğu evle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. (Chaban 2016: 222-231).

² Örneğin İskender Pala'nın Mihmandar romanı Hâlid ibn-i Zeyd Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin hayatını anlatmaktadır. Bununla birlikte çalışmamız haricindeki bir başka Hâlid ibn-i Zeyd Ebû Eyyûb el-Ensârî hakkında yazılmış hikâye metni de Nazmi Özerol ve Semih Atlı tarafından çeviriyazısı yapılmıştır (Özerol ve Atlı 2019: 487-500). Ayrıca hem mekân hem de şahsiyet olarak Eyüp şiiirlerini ele alan antoloji için bk. (Çiftçi 2010).

Fatih'in İstanbul'u fethedip Ebû Eyyûb'un kabrini bulması ile sona ermiştir. Ebû Eyyûb el-Ensârî bütün bu hadiselerin başında ve sonunda yer alan en önemli kahramanlardan biridir.

1. Nüsha Tavsifi

Eser, Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, 5753-I demirbaş numarasına kayıtlı olup nesih hatla mensur olarak kaleme alınmıştır. Eser, sonradan yapılan koyu gri karton ciltle kaplanmış ve cilt üzerine "Tarih-i Halid B. Zeyd" başlığı yazılmıştır. 200x140 140x90 mm ölçülerine sahip eserin başlıkları sürh ana metin siyah mürekkeple kaleme alınmıştır. Eserin 11a-21a varakları arasında "Kasîde-yi Hazret-i Halîl oğlu Hazret-i İsmâil (aleyhi's-selâm), 21a-26a varakları arasında "Kasîde-yi Kesik Baş Rahmetullahu aleyh", 26a-66b varakları arasında "Hazret-i Serverin Ticârete Girdüğüdür Evlendüğüdür" başlıklı manzum mesnevi ve 66b-72a "Hazâ Dâsitân-ı İbrâhîm Aleyhi's-selâm" ve 72a-78a varakları arasında ise "Hazâ Dâsitân-ı Anasının Gözünü Çıkaran" adlı manzum mesnevi bulunmaktadır.

Eser, adı geçen ciltteki tek mensur metin olup söz konusu demirbaş numaradaki kitabın 1b-11a varakları arasındadır. 11 satırdan oluşan eserin 1b sayfasında mihrap içerisinde bordürlü çiçek motifli tezhip yer alır. Eserin 1b ve 2a sayfaları altın yaldızlı olup diğer sayfalarında kırmızı çerçeve bulunmakta; rakabe kaydından hareketle eserde kopuk sayfa bulunmamaktadır.

Eserde imla bütünlüğü bulunmamaktadır. Bu sebeple metin transkribe edilirken harekelere bağlı kalınarak okunmuş ve dikkat çekici kimi durumlar dipnotlarda belirtilmiştir.

2. Dil Özellikleri

2.1. İmla-Fonetik Özellikler

2.1.1. Ünlüler

Eserde Türkiye Türkçesinin sekiz ünlüsü olan a, e, ı, i, o, ö, u, ü ile Arapça ve Farsça kelimelerdeki uzun ünlüler olan â, î, û sesleri de tespit edilmiştir.

Metinde ver- fiili vir- şeklinde yazılmış ve harekelenmiş olmasından dolayı 'e' okunmasını engellemiştir:

gemilerini cümle yakup perîşânlık **virdi**. (ویردی) [4b]

2.1.2. Ünlü Uyumu

Metinde, kalınlık-incelik uyumu, Türk dilinin imla eğilimini yansıtmaktadır:

ikdâm eylediler. [4a]

Çırım cânibinden [6b]

Düzlük-yuvarlaklık uyumu Türk dilinde geç başlamış ve yavaş gelişmiş bir uyum olduğundan eserde de işlek bir görünüm sergilememektedir:

Ayvânserâyı kapusu tarafından bilinüp [4a].

Tatar 'askerine bir kılıc urdılar [7b]

2.1.3. Ünsüzler

Metinde Eski Türkçedeki ñ sesi korunmuştur:

Marmara Deñizi öñinde [5b]

Ayrıca k>g, b>v, t>d gibi Türkiye Türkçesinde temel olan ünsüz değişimleri de tespit edilmiştir:

k>g Şâm'a geldi. [2b]

b>v var idi. [3b]

t>d dillerde [7b]

k ünsüzü kalın sıradan ünlülerin yanında korunmuştur:

kaftānlara [7a] kuvvet buldı [7a] su'āl olunduğda [8a]

2.1.4. Ünsüz Uyumu

Metindeki eklerde ötümlülük-ötümsüzlük uyumu diğer Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde olduğu gibi bulunmamaktadır:

belde-i tayibbe gelmişdür. [8a]

yedine girdikde [8b]

3. Morfolojik Özellikler

3.1. Durum Ekleri

3.1.1. Yalın Durum Eki (Nominative)

Koştantaniyye [9a]

iki buçuk altun [9b]

3.1.2. İlgi Durum Eki (Genitive)

Muhyi'd-din 'Arabî'niñ 'ilm-i ğarāyibinden [8b]

İslāmbol'uñ şerīf mekānında [9a]

İlgi durumu eki kimi zaman nazal nun sesiyle yazılmamıştır:

taḥḫīk-i sultānlık sizindir [7a]

Ḥazret-i Ḥālid'in kubbesi [10a]

3.1.3. Yönelme Durum Eki (Dative)

cümlesiniñ arḳasına [7a]

Sultān Meḥammed'e [7a]

Tatar 'askerleriniñ def'ine çāre eyledim. [7a]

3.1.4. Bulunma Durum Eki (Locative)

yigirmi iki yaşında [6a]

Ḥazret-i Ḥālid nerede [9a]

3.1.5. Ayrılma Durum Eki (Ablative)

Devlet-i Eyyūbiyye'den [9b]

Ve Maḥmūd Pāşā-yı velī ḥazretlerinden su'āl olunduğda [11a].

3.1.6. Belirtme Durum Eki (Accusative)

kāfir gemilerini [3a]

Maḥmūd Pāşā getürdigi ḥil'atleri [7a]

3.1.7. Araç Durum Eki (Instrumental)

vāfir 'asākir ile berren ve baḥren [2b]

ḳubbe derün-i zemінде olmağıla [10a]

3.2. Fiil İşletme Ekleri

3.2.1. Geniş Zaman

nidâ olunur.[1b]

Enşârî ta'bîr olunur. [1b]

3.2.2. Görülen Geçmiş Zaman

murâd eyledi. [2a]

yağup perîşânlık viridi.[4b]

3.2.3. Duyulan Geçmiş Zaman

vaqt-i muhârebede şehîd olmuşlar [4a]

3.3. Birleşik Çekimli Eylem

3.3.1. Ek Fiil

Anlara Tubâyi'a dirler **idi**. [2a]

Yemen milki melik-i Hamîr elinde **idi**. [2a]

3.4. İyelik Ekleri

Cemâziye'l-âhîr'in yigirminci gününde [8b]

İslâm pâdişâhı Fâtih Mehemmed [8b]

3.5. Fiilimsiler

3.5.1. İsim Fiiller (Masdar)

destine almak [2a]

vefât itmekle [3a]

târîh düşmekligi [8b]

3.5.2. Sıfat Fiiller (Partisip)

Medîne'de olan kimesne [3b]

3.5.3. Zarf Fiiller (Gerundium)

Metin genel olarak zarf-fiillerle kurulu cümlelerle oluşturulmuştur:

Bağdâd'dan Üsküdar'a gelince [5a]

rızâ gösterüp [5a]

laîf peşkeşler tedârik idüp [7a]

4. Metnin İçerik Yönünden İncelenmesi

4.1. Şahıs

Müellif, metinden bahsederken 'dâsitân-ı dil-sitân, kışşa, hikâye' tabirlerini kullanarak bu metni sadece bir tarih metni olarak görmediğini aynı zamanda bir hikâye olarak değerlendirdiğini belirtmiştir. Şahıs kadrosu bu tür metinleri oluşturan temel unsurlardan biridir. Bir metinde şahıs kadrosunu anlatılan olayları var eden ve yaşayan insan ve insan hüviyetine büründürülmüş varlıklar oluşturur (Çetişli, 2009: 67). Metinde yer alan kahramanlar sadece içinde yer aldıkları tarihî hadiseler vesilesiyle zikredilmişlerdir. Genel olarak kahramanların karakterleri ve dış görünüşleri ile alakalı herhangi bir tasvir yapılmamıştır.

Şahıs kadrosu, üstlendikleri fonksiyonun mahiyetine göre kendi içinde alt gruplara ayrılır. Bunların içinde en önemlisi asıl kahramandır. Asıl kahramanlar olay örgüsünün başlayıp gelişmesi, şu veya bu istikamette şekillenmesindeki en önemli ve birinci derecede rol oynayan kahramanlardır (Çetişli, 2009: 69). Metin, Ebû Eyyûb el-Ensârî için kaleme alınmış olmasına

rağmen metinde bulunan onunla alakalı bilgiler çok yüzeyseldir. Kişiliği ve yaşamı ile alakalı neredeyse hiç bilgi bulunmamaktadır. O, olayların başında ve sonunda yer alan, olayları manevi değeri ön plana çıkan şahsiyeti ile birbirine bağlayan bir kahraman olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bir eserdeki kahramanlar temelde iki ana gruba ayrılırlar. Bunlardan ilki düz/yalınkat kahramanlardır. ‘Kart karakter’ olarak da isimlendirilen bu kahramanlar, son derece belirgin özellikleri ile okuyucunun karşısına çıkar ve olay örgüsü boyunca herhangi bir değişime uğramazlar. İkincisi ise yuvarlak kahramanlardır. Düz kahramanların tamamıyla zıddı olan bu kahramanlar olay örgüsü boyunca yaşanan gelişmelere göre sürekli değişirler (Çetişli, 2009: 70). Bu metinde geçen kahramanlar taşıdıkları özellikler itibariyle düz/yalınkat kahramanlar olarak sınıflandırılabilir. Bu kahramanlar arasında metinde olumlu özellikleri ile ön plana çıkan en önemli kişilerden biri Mahmud Paşa’dır. ‘Şâhîb-i kerâmet’ diye anılan Paşa, metinde şahsi özelliklerine kısmen de olsa değinilen birkaç kahramandan biridir. Fatih’in tahta çıkmasından sonra Kırım tarafından kırk bin kadar Tatar askeri gelip taht üzerinde hak iddia etmiştir. Mahmud Paşa onlara zehirli kaftanlar hediye ederek onları bir müddet oyalamış ve daha sonra tertip ettiği bir gece baskını ile düşmanları ortadan kaldırmıştır. Bulduğu bu zekice çözüm sayesinde Fatih’in tahtını korumayı başarmıştır. İstanbul’un fethinden önce de kendisine fikir sorulmuş ve onun işaret ettiği tarihte fetih nasip olmuştur. Paşa, bulduğu zekice çözümler ile zor zamanlarda sıkıntıları halleden, önemli mevzularda kendisine fikir danışılan bilge biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca bu mesele, Fatih’in çevresindeki adamları sadakatine göre seçmediğini liyakatine göre seçtiğini açıkça göstermektedir.

Fatih Sultan Mehmet, İstanbul’u fetheden ve Ebû Eyyûb el-Ensârî’nin kabrinin bulunmasını sağlayan en önemli kahramanlardan biridir. Aslında bütün metin Ebû Eyyûb el-Ensârî’nin şehit olduğu mekân üzerine yoğunlaşmıştır. Metnin alt başlığı olan ‘*Hazret-i Hâlid’ün Şehid Olduğu Mekâm Beyân*’ bu metnin yazılış gayesini bildirmektedir. Fatih Sultan Mehmet bu mekânın tekrar bulunmasını ve imar edilmesini sağlamıştır.

Akşemseddin; metinde kendisine akıl danışılan, keramet sahibi bir kahraman olarak karşımıza çıkmaktadır. Fatih, Ebû Eyyûb el-Ensârî’nin kabrinin yerini sorduğunda Akşemseddin keramet göstererek kabrin yerini bulmuştur.

Karakter özelliklerinden bahsedilen diğer önemli bir kahraman da Fatih, İstanbul’u fethettiği zaman Bizans tahtında oturan Sarhoş Kostanta’dır. Kostanta, metinde olumsuz özellikleri ile karşımıza çıkmaktadır. “Bu ecilden Kostantiniyye, beglerini tınmadı. Ve kral dağı da’imâ ‘ıyş u ‘işretden hâlî olmayup tefekkür idecek vakti yok idi.” O; sürekli içki içerek vaktini eğlence ile geçiren, çevresinde gelişen önemli olaylara karşı duyarsız, aklıselim insanların sözünü dinlemeyen, düşüncesiz biri olarak anlatılmaktadır. Onun bu özellikleri ona pahalıya mal olmuş ve en nihayetinde İstanbul’u kaybetmiştir.

Hz. Muhammed’den, künyesi ve Allah tarafından cihat vazifesiyle görevlendirilmesi vesilesiyle bahsedilmiştir. Aslında metnin devamında cereyan eden neredeyse bütün hadiseler Hz. Muhammed’e verilen bu ilahi misyonu devam ettirme iddiasında olan hükümdarların giriştiği savaşlardan ibarettir. “Ma’lûm ola ki Hazret-i Peygamber ‘Aleyhi’s-selâm cihât-ı küffâr ile min taraf-ı Allah te’âlâ me’mûr idi. Ve ba’de’l-vefât yerine hâlifeye olanlar dağı cihât-ı küffâr ile me’mûr olduğundan Hazret-i ‘Osmân rağıya’llâhu ‘anh hâlifeliginde fermân ve emir eylediginde vâlî-yi Şâm olan Mu’âviye ibni Ebû Sufyân’a Rûm’a sefer oluna deyü ol dağı semi’nâ deyü vâfir ‘asâkir ile berren ve bahren Kıbrıs’a varup feth idüp girü Şâm’a geldi.” Hz. Osman’ın bu ilahi

misyonu devam ettirmek için emir vermesiyle başlayan olaylar zinciri İstanbul'un fethinden sonra Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin kabrinin bulunması ile sona ermektedir.

Hz. Ali ve Hz. Hasan Muaviye ile giriştikleri hilafet mücadelesi vesilesiyle zikredilirler.

Hz. Osman, Muâviye b. Ebû Süfyân, Yezid b. Muâviye, Abdullah İbn Sa'd, Süfyân b. Afv, Emevi halifesi Süleyman, Müslime, Abbasi halifesi Muḥammedü'l-Mehdî oğlu Harûnü'r-Reşîd, Sultan Orhan, Sultan Orhan'ın oğlu Süleyman Paşa, Yıldırım Bayezid ve Sultan Murad Han gibi önemli tarihî şahsiyetler metin boyunca anlatılan çeşitli savaflara önderlik eden hükümdarlar ve komutanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Adil sıfatıyla bahsedilen efsanevi İran hükümdarı Nûşirevân, Kral Hamîr ve Esad, Ebû Eyyûb el-Ensârî vesilesiyle isimleri zikredilen tarihî-efsanevi şahıslardır.

Kral Nâcâre, Kral Ebû Setayanbas, İmparator Ayvanos ve Kayser Ayvanos metinde anlatılan tarihî hadiselerle bağlantılı Bizans hükümdarlarıdır.

Bunlar dışında kalan karakterleri fon karakter ya da figüran olarak tasnif edebiliriz. Bu kahramanlar olayların akışı içerisinde belirli bir fonksiyonu olmayıp sadece metnin daha gerçekçi ve doğal bir görünüm kazanabilmesini sağlarlar (Çetişli, 2009: 71). Müslümanlar, kafirler, sahabeler, İslam askerleri, mimarbaşı, İmrân ibn-i Hasîn, Muâviye ibn-i Hadîc, İbn-i Mülcem, Hacı Mustafa Efendi, Hâcî Bayram Velî, Şeyh Şemseddîn Fenârî ve Hızır Paşa metinde fon karakterler olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.2. Zaman

Anlatmaya bağlı metinlerdeki temel unsurlardan biri de zamandır. Bu tür metinlerde zaman üç ayrı tarihle alakalı olarak okuyucunun karşısına çıkar. Birincisi vakanın meydana geldiği süre, ikincisi itibari bir varlık olan anlatıcının onu öğrenmesi ve anlatması için geçen müddet, üçüncüsü ise yazarın bunları kaleme aldığı zaman dilimidir (Aktaş, 1991: 127). Bu metinde bahsedilen hadiseler tarihî hadiseler olduğu için zaman da kurgusal değil gerçek bir zamandır. Metindeki olayların geçmişten geleceğe doğru kronolojik bir sıra ile ilerlediği görülmektedir. Metnin ilk kısmında yazar Kral Hamîr'den ve Kral Esad'dan bahsetmiş onların İran Kralı Nûşirevân zamanında yaşadığını dile getirmiştir. Metnin bu kısmı ile asıl kısım arasında hem zaman açısından hem de olay örgüsü açısından bir kopukluk olduğu göze çarpmaktadır. Kral Hamîr ve Kral Esad'ın tam olarak ne zaman yaşadıkları ile alakalı kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Bazı rivayetlerde Kral Esad'ın Hz. Peygamber'den 700 yıl önce yaşadığı ve ona gıyabında iman ettiği, Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin Medine'deki evini de Kral Esad'ın Hz. Peygamber için yaptırdığından bahsedilmektedir (Harman, 2012: 456).

Asıl metinde zaman, Hz. Osman'ın Muaviye'ye sefer için emir vermesi ile başlar. Müellif, çoğunlukla zamanı tarih vererek kesin bir dille ifade eder. Metinde geçen ilk tarih hicri 35 senesidir. Bu yılda Hz. Osman'ın emriyle Mısır valisi 'Abdullâh ibni Sa'd seksen parça gemi ile bir deniz seferine çıkar. Daha sonra Emevîler ve Abbasîler döneminde yapılan İstanbul kuşatmalarından, seferlerden ve Osmanlılar dönemindeki bazı tarihî hadiselerden bahsedilir. Metin Fatih'in İstanbul'u fethi ve Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin kabrinin bulunması ile sona erer. Metnin ortalama sekiz yüz yıllık bir zaman dilimini kapsadığı söylenebilir.

Müellifin metni ne zaman kaleme aldığına dair eserde bir bilgi bulunmamasına karşın metnin dil özelliklerinden 18. asrın sonu 19. asrın başında kaleme alındığı söylenebilir.

4.3. Mekân

Mekân bir eserdeki en temel unsurlardan biridir. Bir eserde cereyan eden olayların yaşandığı mahalle mekân denir. Bu eserde yazar tarafından kurgulanarak yeniden oluşturulan mekânlardan ziyade gerçek mekânlar bulunmaktadır. Eserde geçen yer isimleri şunlardır: İran, Yemen, Şam, Bizans, Kıbrıs, Mısır, İstanbul, Rodos, Mekke, Medine, Kufe, Ayvansaray, Hisarpençe, Gelibolu, Edirne, Galata, Bağdat, Üsküdar, Bursa, Malkara, İpsala, Kocaeli, Güzelcehisar, Marmara Denizi, Kız Kulesi, Taraklı Yenicesi, Kırım, Ayasofya, Kostantaniyye.

4.4. Eserin Tarihî Gerçeklikle İlişkisi

Yazar, eserin giriş kısmında bu eseri yazarken Muhammed ibn-i Cerîr et-Taberî tarihinden istifade ettiğini belirtmiştir. Bu eser Taberî'nin daha önce yazılmış ve zamanımıza intikal etmemiş birçok kitaptan yaptığı nakiller dolayısıyla büyük değeri bulunan '*Târîhu'l-ümem ve'l-mülük*' adlı tarih kitabı olmalıdır (Fayda, 2010). Bu eserde miladi 915 tarihine kadarki olaylar anlatılır. Bundan dolayı yazarın Hz. Osman, Emevîler ve Abbasîler dönemindeki tarihî hadiseleri anlatırken bu eserden istifade ettiği söylenilebilir. Yazar, Orhan Gazi'nin Bursa'yı fethiyle başlayan ve Fatih'in İstanbul'u fethi ile sona eren Osmanlı tarihi ile ilgili olayları anlatırken nereden istifade ettiğini belirtmemiştir. Bu kısmı yazarken de Osmanlı tarihi ile alakalı tarih kitaplarından istifade etmiş olmalıdır. Ama eserde bu konu hakkında bir bilgi verilmemiştir. Eserde verilen tarihî bilgiler genel olarak doğru olsa da bazı bilgilerin efsanevi bir mahiyet taşıdığı, rivayetlerin gerçeklerle karıştırıldığı ve doğru olmayan bilgilerin eserde verildiği görülmektedir.

Eserin giriş kısmında yazar Yemen hükümdarı Es'ad'dan bahsetmiştir. Eserin bu kısmı ile asıl kısmı arasında bir kopukluk vardır. Yazar bu kısmı eserine neden aldığından bahsetmese de Ebû Eyyûb el-Ensârî hakkında anlatılan bir menkıbeden dolayı bu kısmı eserine almış olmalıdır. Rivayete göre Kral Es'ad Medine'yi ziyaret etmiş, Mescid-i Nebevî'nin olduğu yere gelince oradan çok güzel bir koku almıştır. Çevresindeki âlimlere bu kokunun nereden geldiğini sorunca onlar, buranın ahir zaman peygamberinin gömüleceği yer olduğunu bu kokunun da bundan dolayı geldiğini söylemişlerdir. Bunun üzerine Kral, Hz. Muhammed'e iletilmek üzere bir mektup yazmış ve onu en akıllı müftülerinden birine teslim etmiştir. Bu müftü Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin büyük dedesidir. Mektup da nesilden nesile aktararak Ebû Eyyûb el-Ensârî tarafından Hz. Muhammed'e teslim edilmiştir. Bu bilgiler tarihî açıdan pek önem arz etmemekle beraber halk folklorunu göstermesi açısından önemlidir (Şahin, 2012: 85-91).

Eserde, "*İmrân ibn-i Haşîm ve Mu'âviye ibn-i Hadîc Ayyânserâyi kapısı tarafından biliniüp vakt-i muhârebede şehîd olmuşlar. Pes 'asâkir-i İslâm cenâzesini alup Hisârpençe-nâm mahalle defîn eylemişlerdir.*" [4a] denilmektedir; ama İmrân b. Husayn 672 yılında Basra'da (Yardım, 2000) Muâviye b. Hudeyc 672 yılında Fustat'ta vefat etmiştir (Özkuyumcu, 2020).

Metne göre Yıldırım Bayezid, Bizans'ın Boğaz'ın Anadolu tarafında Güzelcehisar'ı ve Marmara Denizi'ne açılan kısımda Kız Kulesi'ni inşa ettiğini haber almış. Bunun üzerine kalelerin kendilerine lazım olduğunu söylemiş ve Bizans haraç vermeye razı olmuştur. Oysa tarihî kaynaklara göre Anadolu Hisarı Yıldırım Bayezid tarafından inşa ettirilmiş burada önceleri bir Bizans hisarı olduğu yolundaki iddianın bir temeli olmadığı anlaşılmıştır (Eyice, 1991).

Metinde verilen bilgilere göre Koşanta ez-Zafer isimli hükümdar İstanbul surlarını tamamladıktan 857 yıl sonra onun soyundan gelen, kendisiyle aynı ismi taşıyan, sarhoş lakaplı Koşanta zamanında şehir hicri 857 tarihinde Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilmiştir. Hacı

Mustafa Efendi, Muhyiddin İbni Arabî'nin ilminden istifade ederek bu tarihten 857 yıl sonra Mehemmed isimli bir hükümdar tarafından şehrin yeniden kafirlere teslim edileceğini söylemiştir. Yazarın bahsettiği Koştaşa ez-Zafer isimli hükümdar, İstanbul'u 330 yılında Roma İmparatorluğunun başkenti yapan ve şehir surlarını genişleterek şehri imar eden Büyük Konstantin olmalıdır (Yalçın, 2000: 21-22). Müellifin verdiği bilgilerde yanlışlıklar bulunmaktadır. Büyük Konstantin'in şehrin surlarını genişleterek başkent yapması ile şehrin Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilmesi arasında miladi 1123 yıllık bir zaman farkı bulunmaktadır. Müellif ise bu farkın hicri 857 yıl olduğunu iddia etmektedir. Aslında müellif, İstanbul'un Fatih tarafından fethedilebilmesini bir taraftan sarhoş Kostanta'nın kendini içkiye vermesine, vaktini zevküsefa ile geçirmesine, çevresindekileri dinlemeyip olaylar üzerinde düşünmemesine bağlamaktadır. Bunlar bir hükümdarda bulunmaması gereken kötü özelliklerdir. Yazar da böyle davranıldığı takdirde İstanbul'un yeniden elden çıkacağını ifade etmek istemiştir.

4.5. Metinde Yer Alan Sosyal Hayata Dair Unsurlar

Metinde her ne kadar tarihî hadiseler anlatılmış olsa da sosyal hayata dair unsurlar da yer almaktadır. Özellikle Osmanlı devlet gelenekleri ve inançları ile alakalı bazı unsurlara rastlanmaktadır. Bunlardan birisi hilat giydirme geleneğidir. Sözlükte “elbisesini çıkarmak, üzerinden çıkardığı elbiseyi başkasına vermek” anlamına gelen hal' kökünden türeyen hil'at, terim olarak halifeler ve hükümdarlar tarafından taltif etmek ve şereflendirmek amacıyla devlet adamlarına ve diğer bazı kişilere giydirilen değerli elbiseyi ifade eder (Şeker, 1998). Hilat, değerli kumaşlardan yapılan pahalı bir elbisedir ve karşı tarafa verilen değeri göstermektedir. Mahmut Paşa da baskın için gelen Tatar askerlerine zehirli hilatler hediye ederek onları oyalamış ve daha sonra yaptığı bir baskınla Tatar tehlikesini bertaraf etmeyi başarmıştır.

Metinde Osmanlı sosyal hayatına ve inançlarına dair yer alan unsurlardan biri de ebced hesabıdır.³ Metinde Mahmud Paşa'nın da ebced hesabıyla İstanbul'un fethinin ne zaman olacağını hesapladığından bahsedilmektedir. Fatih, Mahmud Paşa'ya fethin ne zaman olacağını sorunca Mahmud Paşa: “*Ey pâdişâhim naşş-ı şerîfde belde-i tayyibe gelmişdür. Bu hisâb üzere târîh temâmdir.*” [8a] diye cevap vermiştir. “*Beldetün tayyibetün*” Sebe Suresi 15. ayette geçen bir ibaredir ve ebced değeri 857'dir. Mahmud Paşa bu ibareden hareketle fethin tarihini hesaplamış ve ordu ona göre hareket etmiştir. Böyle bir olayın yaşayıp yaşanmadığı bilinmiyor olsa da en azından bu anlatılanlar Osmanlı toplumunda ebced hesabına ne kadar kıymet verildiğini göstermesi bakımından dikkate değerdir.

Metinde bahsedilen diğer bir husus da sikke basmadır. Sikke, Emevîler'den itibaren İslâm dünyasında bağımsızlığın ve egemen bir güç olmanın sembolü olarak kabul edilmiş, devletin başına geçen hükümdarın sikke kestirip (darbedip) hutbe okutması âdetten sayılmıştır. (Tekin, 2009) “*Fâtih hazretleri Akşemse'd-din hazretlerinden devâm-ı Devlet-i 'Osmâniyye'den su'âl eylediklerinde 'azze naşruhu (Allah'ın yardımıyla aziz olsun) buyurmuşlardır. Ve Maḥmūd Pâşâyı velî hazretlerinden su'âl olunduḡda el-muzafferu dâimâ (zaferi daim olsun) buyurmuşlardır. Ḥâlâ iki zât-ı şerîflerin kelâmları sikke-yi 'Osmâniyye'de tahrîr olunur.*” [11a] Fatih'in devletin

³ Ebced hesabı, Arap alfabesinin her harfinin bir sayı değeriyle eşleştirilmesiyle oluşturulan bir hesaplama sistemidir. Bu hesaplama sistemi, harflerin sayısal değerlerini toplayarak kelime veya cümlelerin sayısal değerlerini bulmayı sağlar. Bu hesaplama sistemi özellikle kelimelerin veya cümlelerin sayısal değerlerini bularak tarih düşürmeden, çocuklara isim koymaya, muska ve vefk hazırlamaktan şans veya kaderle alakalı tahminler yapmaya kadar pek çok alanda kullanılmıştır (Uzun, 1994).

devamı hakkında Akşemseddin ve Mahmud Paşa'ya sorduğu soruya aldığı dua mahiyetindeki cevaplar daha sonra Osmanlı sikkeleri üstüne basılmıştır. Müellif bu durumu eserinde zikrederek Osmanlı padişahlarının âlimlere ve önemli devlet adamlarına verdiği değeri göstermek istemiş olabilir.

Ayrıca metinde Osmanlı'nın İstanbul'da sürdürdüğü iskân politikasına dair kayda değer bilgiler mevcuttur:

“Ve Yıldırım Bâyezîd şunuñ üzerine râzî oldı ki senede yigirmi biñ altun ve İslambol'da bir Müslimân mahallesi ve bir mescid ve bir kâdı ola bu minvâl üzre tarafeyn râzî olup ve Anaṭolı'da Taraḫlı Yeñicesi'niñ ahâlîsini getirüp İslāmbol'da iskân etdirdiler [6a].”

5. Eserin Söz Varlığı ve Edebi Değeri⁴

Eserin Arapça, Farsça ve Türkçe kelimelerden örülü zengin bir söz varlığı vardır. Metindeki isim-i şerîf, peder, dil-sitân, pâdişâh, ceng, leşker-i islâm, ser-asker, asker-i İslâm kelimeleri Farsça kökenli kelimelere; künyet, mahdum, kâide, nakl, rivâyet, beyân, feth, azm, taraf, müyesser, ikdâm gibi kelimeler de Arapça kökenli kelimelere örnek olarak verilebilir. Metinde rakamların tamamı Türkçe olarak kullanılmıştır. Bununla birlikte harap etmek, cûlus etmek gibi Türkçe yardımcı fiillerle kurulu cümle yapıları oldukça fazladır. Bunun haricinde metinde “kral” gibi Sırpça ve Kostantaniyye, Kayser, Ayvanos, Setayanbus gibi Rumca kökenli isimler de yer alır. Metnin, harekeli metin olması sebebiyle bu isimlerin nasıl telaffuz edildiğine dair de araştırmacılara fikir sunmaktadır.

Metinde cümleler ağırlıklı olarak girişik birleşik cümle yapılarıyla oluşturulmuştur. Girişik birleşik cümle yapıları ağırlıklı olarak zarf-fiil (gerundium) ile kurulmuştur. Bununla birlikte Farsça gramer yapısına uygun ki'li birleşik cümleler de yer yer metin içerisinde kullanılmıştır. Metin içerisinde basit cümleler oldukça sınırlıyken bağlı cümleler ise basit cümlelerden daha fazla kullanılmıştır.

Metinde müstensihden kaynaklı birtakım yazım hataları bulunmaktadır. Örneğin harâb “خراب” kelimesi “حراب”; izdihâm “ازدحام” kelimesi “اددهام”; fırtına kelimesi furtena “فورتته” şeklinde yazılmıştır.

Metinde öncelikle esere konu olan Hâlid ibn-i Zeyd'in ismi verilmiştir. Müellif Arap geleneklerine göre kişilerin babalarının ve oğullarının isimleri ile künye sahibi olduklarını söyleyerek Hz. Muhammed'i örnek vermiştir. Onun örnek olarak verilmesinin sebebi künyesinin toplumun hafızasında yer etmesi ve metnin değerinin artırılmak istenmesi olabilir. Ayrıca örnekte de görüldüğü üzere önce ansiklopedik bilgi verilmiş ardından verilen bilgi Arap gramerine göre açıklanmıştır:

[1b] İsm-i şerîfleri Hâlid ve pederleri ismi Zeyd'dir. Ve Eyyüb mahdūmlarınun ismidir. Kā'ide-i 'Arabda künyetü ma'rūf u meşhūrdur ki babası adıyla veyāhūd evlādı adıyla nidā olunur. Anuñçün künyetlenüp Hâlid ibn-i Zeyd ebā Eyyüb-u Enşārî denilür. Ve ehl-i Medīne'den oldıḡına bināen Enşārî ta'bīr olunur. [2a] meşelâ peygamber-i zī-şāna Ebū'l-Kāsım künyet olunur.

Eser, orta nesrin (üslûb-ı mutavassıt) güzel örneklerinden biridir. Orta nesir, Arapça-Farsça kelime ve tamlamaların Türkçe kelimelere baskın olduğu, yer yer secilerle süslenmiş, öğreticiliğinin yanında sanat endişesi de gözetilen nesirdir (Okuyucu vd., 2014: 17). Konusunu

⁴ Metnin Türk dilinin söz varlığına katkı sunulması amacıyla Bağlamalı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü tarafımızdan yapılacaktır.

tarihî bir olaydan alması ve ağıdalı bir şekilde yazılmamış olması müellifin hitap ettiği kitlenin halk olduğunu gösterir. Nitekim metinde Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin ve gramer yapılarının var olması, basit cümle yapılarının sınırlı; girişik birleşik cümle yapılarının ise metinde son derece hâkim olması üslûp yönünden metnin sade nesirden ziyade orta nesre yaklaştırmaktadır.

Metinde hikâye anlatısının bir gereği olarak okuyucu/dinleyicinin dikkatini çeken kimi unsurlar da bulunmaktadır. Örneğin, Hacı Mustafa Efendi'nin Muhyiddin Arabî'den naklettiği İstanbul'un İslam yurdu olmasının ardından sekiz yüz elli yedi sene sonra Mehemmed isminde bir padişahın İstanbul'u kefareye teslim edeceğini belirtmesi okuyucu/dinleyicinin dikkatleri metne yöneltmek için ya da halkın İstanbul'a sahip çıkması için korku temelli bir güdüleyici sebep niyetiyle söylemiş olabilir:

Ve yed-i İslâmda sekiz yüz elli yedi sene durdukdâ yine Mehemmed isminde bir pâdişâh kefareye virecekdir deyü hezâr fendi Hâcî Muştâfâ Efendi, Muhyi'd-din 'Arabî'niñ 'ilm-i garâyibinden nakl ider. [8b]

Bununla birlikte metin Osmanlı toplumunun yaşayışı ve gelenekleri hakkında da bilgi vermektedir. Zehirli kaftanların var olması, sikke bastırılması, toplumda âkil kişilerin önemli yer tutması önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Zamanın mekânları ve onların yapıma sebepleri ve tarihsel süreçleri hakkında da bilginin bulunması metnin hem edebi hem de tarihî açısından önemli kılmaktadır.

Sonuç olarak geçmişten günümüze ulaşan her metin farklı disiplinlere, farklı konularda fayda sağlamaktadır. Orta nesrin örneği olarak sayılabilecek bu metin dil, edebiyat ve tarih araştırmaları için önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir.

6. Metin

Târih-i Hâlid ibn-i Zeyd Ebâ Eyyüb-u Ensârî Rağıya'llâhu 'Anhü'l-bârî 'Alem-dâr-ı Resûlu'llâhi 'Aleyhi's-selâm

[1b] İsm-i şerîfleri Hâlid ve pederleri ismi Zeyd'dir. Ve Eyyüb maħdûmlarının ismidir. Kâ'ide-i 'Arabda künyetü ma'rûf ve meşhûrdur ki babası adıyla veyâhüd evlâdı adıyla nidâ olunur. Anuñçün künyetlenüp Hâlid ibn-i Zeyd Ebâ Eyyüb-u Ensârî denilür. Ve ehl-i Medîne'den oldığına binâen Ensârî ta'bîr olunur. [2a] Meşelâ Peyğamber-i zî-şâna Ebû'l-Kâsım künyet olunur. Ve hazret-i 'Alî'ye ibn-i Ebâ Tâlib ve Ebû Turâbî künyet olunması gibi bu dâsitân-ı dîl-sitâni nâkilân-ı aħbâr ve râviyân-ı âşârdan târih-i Muħammed ibn-i Cerîr eť-Taberî ki Tefsîr-i Taberî şâhibidür raħimehu'llâh şöyle rivâyet ve beyân ider ki: Nüşîrevân pâdişâh-ı 'âdiliñ hükümetinden evvel Yemen milki melik-i Hamîr elinde idi. Anlara Tubâyî'a dirler idi. Tubî'oğlanlarından oldığı için her kişi Yemen iklimine pâdişâh ola ana⁵ Tubbî' dirler idi. Pes Yemen iklimine Hamîrlerden bir pâdişâh cülûs idüp adına Es'ad dirler idi lağabına Tubbî'-pesîn dirler idi. Ğâyetde ulu ve da'vâ-yı pâdişâh kopup cihânı destine almağ murâd eyledi.

Hâzret-i Hâlid'ün Şehîd Oldığı Mekânı Beyân

[2b] Ma'lûm ola ki Hâzret-i Peyğamber 'Aleyhi's-selâm cihât-ı⁶ küffâr ile min taraf-ı Allah te'âlâ me'mûr idi. Ve ba'de'l-vefât yerine halîfe olanlar daħı cihât-ı küffâr ile me'mûr olduğundan Hâzret-i Oşmân rağıya'llâhu 'anhü halîfeliginde fermân ve emir eylediginde vâlî-yi Şâm olan

⁵ Kelime انا yerine أنا şeklinde yazılmıştır.

⁶ Kelime جهاد yerine جهات şeklinde yazılmıştır.

Mu'âviye ibn-i Ebû Sufyân'a Rûm'a sefer oluna deyü ol dağı semi'nâ deyü vâfir 'asâkir ile berren ve bahren Kıbrıs'a varup fetih idüp girü Şâm'a geldi. Ve yine hicretiñ otuz beş târihinde Hzret-i 'Osmân'ın fermânıyla Emîr-i Mısır 'Abdullâh ibn-i Sai'd seksen pâre gemi ile Kostantaniyye niyyet ile yola revâne olup Rados limânında [3a] kâfir gemilerini râst gelüp ceng olunup kâfiri münhezim eylediler ve kâfirler biñ belâ ile kurtulup Kostantaniyye'ye firâr eylediler. 'Aķabince müslimânlar varup Rados'a fetih ve kefereyi ĥaraca kesdiler. Ba'dehu serdârları 'Abdullah ibn-i Sai'd vefât itmekile 'asâkir-i İslâm Mısır'a rücû' itdiler. Ve hicretiñ kırk sekizinci târihinde Mu'âviye Şâm'da müstaķilen ĥalîfe olup oğlı Yezîd bir neket cem'i 'asker ile serdâr idüp Kostantaniyye'ye fethine râst eyleyüp gelüp berren ve bahren muĥâşara idüp ve ĥalebe-yi kâfire muķâbele olmadığından girüye ric'at eylediler. Ve yine hicretiñ elli iki târihinde Mu'avîye, Süfyân ibn-i 'Afv'ı ser-'asker idüp leşker-i 'azîme ile Kostantaniyye fethine [3b] erse eyledi ve bu seriyyede ĥayâr-ı aşĥâb-ı kibârdan çok kimesneler var idi. Cümleden Ebû Eyyüb-u Ĥalîd ibn-i Zeyd el-Ensârî ve 'İmrân ibn-i Ĥaşîn ve Mu'âviye ibn-i Ĥadîc gibiler. Zîrâ Hzret-i 'Alî kerrema'llâhu vechehu İbn-i Mülcem yediyle Kûfe'de şehîd olduğda oğlı Hzret-i Ĥasan rağıya'llâhu fitneyi ve fesâddan ĥuzûr u ĥâlî olamadığından ĥilâfetliğini Mu'âviye'ye teslim eyledi. Bu ecilden çok aşĥâb-ı kirâm Şâm tarafına hicret etdiler ve Medîne'de olan kimesne dağı Mu'âviye tarafından naşîb olunmuş idi. Ve Kûfe ve Medîne ve Mekke fesâd-ı fitne ve ĥuzûrsızlık⁷ içinde idi. Ammâ Şâm emân ve ĥuzûrda olduğından herkes meyli ol tarafa idi. [4a] Pes ser-'asker olan Süfyân ibn-i 'Afv gelüp Kostantaniyye ĥişârını muĥâşara idüp Hzret-i Ĥalîd ve 'İmrân ibn-i Ĥaşîn ve Mu'âviye ibn-i Ĥadîc Ayvânserâyı kapusu tarafında bilinüp vaķt-i muĥârebeye şehîd olmuşlar. Pes 'asâkir-i İslâm cenâzesini alup Ĥişârpençe-nâm maĥalle defin eylemişlerdir. Ve fetih müyesser olmayup ol ĥinde ehl-i İslâm Gelibolı muķâbilesinde bir ĥal'a fetih idüp kış olduğda anda kışlayup yaz olduğda Kostantaniyye'ye hücum iderlerdi. Yedi sene böylece küffâr ile muĥârebeye iķdâm eylediler. Aĥirü'l-emr izdihâm-ı⁸ İslâm ile mecrân yürümiş üze iken küffâr mî'mâr-başı künbâreler peydâh idüp İslâm [4b] gemilerini cümle yaķup perîşânlık virdi. Ba'dehu küffâr ile muķâvemet olmadığından Mu'âviye küffâr ile otuz seneye ĥadar şulĥ eyledi. Ba'dehu Devlet-i Emeviyye-yi Mu'âviye'den sene toķsan altı târihinde Süleymân-nâm kimesne Şâm'da ĥalîfe olup ĥarındaşı Müslime-nâm kimesne Kostantaniyye fetih için küllî 'asâkir ile ser-'asker idüp erse eyledi. Pes Gelibolı Boğazı'ndan geçüp Edirne'yi ve ol etrâfi ĥârât etdikden soñra berren ve bahren İstanbul'ı muĥâşara idüp ve iki sene muĥârebe üzere olup ahâlisinde ekil-i meyte etdirdi ve üç biñ ĥadar âdem helâk olmuşdur. Küffârdan aĥirü'l-emr fetih müyesser olmayup Ĥalaťa'yı fetih idüp 'Arab Câmî'ın binâ etdiler. [5a] Lakin Bulĥar keferesi bir tarafdán hücum ve râĥat virmeyüp ve bir tarafdán tã'ün 'arız olup bākî ĥalanlar bi'z-zarûrî gemilere girüp Gelibolı Boğazı'ndan çıķdıklarında fırtına⁹ olup bir miķdâr gemi ile 'asker-i İslâm ĥarķ olup bākisi Şâm'a gıtdiler. Ba'dehu Devlet-i Emeviyye-yi Mu'âviye inķirâz olup Devlet-i 'Abbâsiyye zühür eyledi ve sene yüz altmış beşde 'Abbâsiyye'niñ üçüncü ĥalîfesi Muĥammedü'l-Mehdî oğlı Harûnü'r-Reşîd'i serdâr idüp Kostantaniyye fethine gönderüp ol dağı Bağdâd'dan Üsküdar'a gelince ĥârât idüp küffârın kralı Nacare şulĥ ve cizye virmege rızâ gösterüp gerüye rücû' etdi ol zemânda Kostantaniyye'den kral Ebû Seťayanbus idi. [5b] Ba'dehu Devlet-i Âl-i 'Osmân'dan Sulťân Orĥân sene yedi yüz yigirmi altıda Burusa'yı fetih idüp taĥtığâh idinüp oğlı Süleymân pâşâ Gelibolı ve

⁷ Kelime kef ile yazılmıştır.

⁸ Kelime ازدهام yerine ازدهام şeklinde yazılmıştır.

⁹ Kelime فورتنة şeklinde yazılmıştır.

Malkara¹⁰ ve İbşala'yı fetih idüp ve kayser olan Ayvanos kızını Sultân Orhân'a virüp ve Sultân Orhân'ın i'anesiyle Koştantaniyye'ye kral olmuştur. Ve sene yedi yüz toksan ikide Yıldırım Bâyezîd tahta cülûs idüp Kocaeli'nden Karadeniz Boğazı'nda şeyleri fetih idüp haber geldiği kâfir Anadolu tarafında Güzelcehisâr dimekle bir kal'a ve Marmara Deñizi önünde bir kal'a ki Kızkulesi dirler yaptı. Ol sâ'at Koştantaniyye kralında haber gönderüp işbu kal'alar bize lâzımdur yok dir iseñ vaktiñize hâzır olup didikde fi'l-hâl elçi gelüp harâca rağbet **[6a]** gösterdi. Ve Yıldırım Bâyezîd şunuñ üzerine râzı oldu ki senede yigirmi biñ altun ve İslambol'da bir Müslimân mahallesi ve bir mescid ve bir kâdı ola bu minvâl üzere tarafeyn râzı olup ve Anadolu'da Taraqlı Yeñicesi'niñ ahâlisini getürüp İslambol'da iskân etdirdiler. Soñra Yıldırım Bâyezîd memnûn vâkı'asında ahiz olunduğda kâfir bunları Anadolu'ya geçürüp mekânlarını harâb¹¹ etdi ve hicretiñ sekiz yüz kırk dörtde Fâtiḥ Sultân Meḥammed Hân Edirne'de tahta cülûs idüp on bir yaşında idi ḥal' olup soñra def'a-yı şânide yigirmi iki yaşında müstakilen ḥalife olup ve târiḥ sekiz yüz elli beş idi bunuñ 'uşvında meşâyih-ı kirâmdan Hâcı Bayram Velî **[6b]** ve Şeyḥ Şemse'd-din Fenârî ve Hızır¹² Pâşâ ve Akşemse'd-din Emir Suḫân var idi. Ma'lûm ola ki bu kışşa katı tavil hikâyedir. Bu maḥalde kasır üzere naḳil olma. Suḫân Meḥammed Hân ḥazretlerinüñ pederleri Sultân Murâd Hân Edirne'de vefât idüp oğlu Sultân Meḥammed Hân yerine cülûs eyledikde Kırım cânibinden kırk biñ kadar Tatar 'ale'l-'acele Edine'ye çıkageldiler ki sultânlık bizimdir deyü da'vâyı ve ikdâm eylediler. Pes ahâlî ve Sultân Meḥammed Hân perîşân-hâl üzre oldılar. Pes Maḥmûd Pâşâ ḥuzûr-ı pâdişâha gelüp şâhim elem çekme bunlarıñ işleri âsandır. Himmetiñiz ile bi'inâyeti'llâhi deyüp Tatar beglerine **[7a]** kaftânlar ve hediyyeler ve laṭif peşkeşler tedârik idüp pes ordu-yı Tatar'a varup ey ḥânlar taḥkîk-i sultânlık sizindir ammâ luṭf¹³ eyleñ on beş gün kadar mühlet virin tâ ki yas mâtemimiz temâm ola didikde cevâbından ḥazz idüp pek güzel deyüp va'de virdiler. Hemân Maḥmûd Pâşâ getürdüğü ḥil'atleri cümlesiniñ arkasına geydürüp 'ale'l-'acele 'avdet idüp Sultân Meḥammed'e gelüp didi ki Tatar 'askerleriniñ def'ine çâre eyledim. Zîrâ kaftânlara cümle zehirlidir. Pes Sultân Meḥammed çok du'â ve âferin eyledi. Pes Maḥmûd Pâşâ Edirne içinde 'askerî on biñ âdem hâzırlayup ve cümlesine göreyim sizi şu Tatar 'askerine **[7b]** bir kılıc uralım ki dillerde medih ola. Çünki yigirmi dört sâ'at icinde zeher¹⁴ te'sîr idüp cümlesi vefât eyledi. Ḥaberi geldikde hemân hâzır olan 'askere ḳomân uruñ denildikde Tatar 'askerine bir kılıc urdılar ki ancak üç dört biñ Tatar ḳurtulup firâr eylemişlerdir. Ve cümle mâllarını 'askere yağma eylediler. Ve ḥaddinden ziyâde her bir 'asker yedine mâl girüp kuvvet buldı. Bu ğanîmet ile ve bu kuvvet ile sene sekiz yüz elli yedide Koştantaniyye fethine niyyet edüp Gelibolı'dan geçüp Bursa'ya varup ecdâdların ziyâret idüp İznik'den Güzelcehisâr'a gelüp karar eylediler. Pes Koştantaniyye kralı serḥoş Koştanta tarafından elçi gelüp **[8a]** su'âl olunduğda cevâb olundu ki gelmemize sebep hevâs(ı) laṭif ve şahrâ-yı müferriḥdir. Birkaç günlük ḳomşu olup yola râhî oluruz deyü def'-i elci eylediler. Bu ecilden Koştantaniyye beglerini tınmadı. Ve kral daḥı da'imâ 'ıyş-ı 'işretten¹⁵ ḥâlî olmayup tefekkür idecek vakti yok idi. Pes Sultân Meḥammed Hân Ğâzî bu maḥalde re'y-i Maḥmûd Pâşâ ile iki mâh kadar tevaḳkuf idüp bir gün ğazab-ı pâdişâhî olup Maḥmûd Pâşâ'ya buyurdu ki nice zemândır ki bî-mülâḥaza meks idersiñ. Hemân şâhib-i kerâmet

¹⁰ Kelime okunamamıştır. Mekân ismi olduğu anlaşılmaktadır.

¹¹ Metinde خراب yerine حراب şeklinde yazılmıştır.

¹² Kelime خضر yerine حضر şeklinde yazılmıştır.

¹³ Metinde kelime "latif" şeklinde harekelendirilmiştir.

¹⁴ Metinde kelime "zeher" şeklinde harekelendirilmiştir.

¹⁵ Metinde "ıyş-ı işret" şeklinde harekelendirilmiştir.

Maḥmūd Pāşā didi ki yarınki gün müddet temâmdır karşıya gicelim. Pes Fâtih su'âl idüp müddet nedir? Ey pâdişâhım naşş-ı şerîfde belde-i ṭayibbe gelmişdür. Bu hisâb üzere târiḥ temâmdır. **[8b]** Karşu Rûmeli Hişârî'na geçüp sene sekiz yüz elli yedi Cemâziye'l-âḥir'in yigirminci gününde fetih ve naşîb-i İslâm olmuşdur. Rivâyet olunur ki naşş-ı şerîfde 'beldetün ṭayyibetün'¹⁶ âyet-i kerîme Sebâ memleketi hakkında nâzil olmuşdur. Ammâ sittinde târiḥ düşmekligi Koştantaniyye üzerine düşmüşdür. Zîrâ Koştanta'nın ez-Zafer kâl'ayı temâm idüp zürriyetinden serhoş-nâm Koştanta'nın yedinden İslâm pâdişâhı Fâtih Meḥammed yedine girdikde sekiz yüz elli yedi sene geçmiş idi. Ve sene sekiz yüz elli yedi de Fâtih Sultân Meḥammed Ḥân fetih idüp yedine geçmişdür. Ve yed-i İslâmda sekiz yüz elli yedi sene durdukda yine Meḥammed isminde bir pâdişâh kefereye virecekdir deyü hezâr-fendi Hâcî Muştafâ Efendi, Muḥyi'd-din 'Arabî'niñ 'ilm-i ğarâyibinden nakl ider. **[9a]** Koştantaniyye âsar-ı İslâmbol'da eski şarâyı binâ itmişlerdir. Ve Zeytunluk'da bir kâlâ' binâ itdirmişdür ve İslâmbol'uñ şerîf mekânında sekiz medrese ve bir câmî'-i şerîf ve muḳabelesinde bir 'imâret-i âteş ve etmek ol 'imaretden ta'yîn buyurdu ve Şeyḥ Vefâ için bir câmî'-i şerîf binâ etdirdi. Pes bu eşnâda fikrine gelmiş ki bizden evvel fetih niyyetiyle gelüp Müslime ve Ḥazret-i Ḥâlid nerede ola diyüp zîrâ çok tevârîḥ müṭâla'a eylemişlerdür. Pes Maḥmūd Pāşâ'yı ve meşâyihdan Akşemse'd-dîn ḥazretlerini da'vet idüp su'âl olunduğda Akşemse'd-dîn ḥazretleri cevâb eylediler ki Sultânım Müslime ibn-i 'Abdu'l-melik gelüp fetih müyesser olmadıgından yine Şâm'a rücû' itmişdür. Ammâ 'alemdâr-ı resûlü'llâh olan Ḥazret-i **[9b]** Ḥâlid Hişârpençe-nâm maḥalde medfündür deyüp gelüp ḥâlâ kabr-i Ḥâlid üzerine 'aşasını urup bu maḥaldir deyüp kabrini keşf-i kerâmetle ta'yîn itmişdür. Hemân Sultân Meḥammed Ḥân Ğâzî ḥazretleri mübâşeret itdürüp kazıldıkda bir kubbe meydâne çıkup âşikâre olduğda Sultân Meḥammed Ḥân ḥazretleri su'âl eylediklerinde Akşemse'd-dîn ḥazretleri söyle beyân eylemişdür ki Sultânım sene beş yüz yetmişde Devlet-i Eyyübiyye'den Şalâḥa'd-din Yûsuf Şâm'ı zabt idüp ve Kudus-i Şerîf'i fetih idüp altmış biñ esir eyledikden soñra şalah¹⁷ sunuñ üzerine eylemişdür ki erkekten beş altun 'avratlardan iki buçuk altun ve İslâmbol'da Ğalaṭa-yı 'Arab Câmî'i'ni tecdîd etmek ve Mısır'dan bir menber ol maḥalle **[10a]** götürmek ve Ḥazret-i Ḥâlid'in üzerine bir kubbe binâ etmek üzerine şalah idüp sene beş yüz toḳsan olduğda vefât idüp oğlı yerine geçdikde kâfir ğalebe idüp Ğalaṭa 'Arab Câmî'i'ni münhezim idüp mezâristân eyledi ve Ḥazret-i Ḥâlid'in kubbesi üzerine muzahḥarefât ve toprak ile setir idüp işbu kubbe budur ki içinde Ḥazret-i Ḥâlid medfündür diyüp pes fetḥ-i bâb olunup içini taḥîr olunup ve merḳadi âşikâre olunup ve bu kubbe derûn-i zemînde olmağıla Fâtih Sultân Meḥammed Ḥân Ğâzî ḥazretleri üzerine mürtefi' ğayr-i âḥir kubbe binâ itdürüp ḥâlâ ile'l-ân olan kubbedir. Ve Ḥazret-i Ḥâlid kaşr-ı zemînde kalmışdur. Ve on bir ayak nerdübân ile aşağı **[10b]** inerler ve kuyudan bir parça aydınlık olur ve kuyu Ḥazret-i Ḥâlid'in yanında bir ḥavîz mişâlinedir. Ziyâde ḳofa urulduğda şular Ḥazret-i Ḥâlid'in merḳadi üzere şıçrar ve daḡı Fâtih Sultân Meḥammed Ḥân Ğâzî ḥazretleri İslâmbol'da bir câmî'-i şerîf ve medrese binâ itmişdür. Ve Ayaşofya'yı câmî'-i şerîf idüp işbu Koştantaniyye'yi İslâmbol diyü isim tesmiyye itmişdür. İslâmbol bi's-sîn 'uyubdan ve nekâyışdan ve yaramazdan emîn olan maḥalle dirler. İslâmbol bi's-şâ bölük bölük cemâ'ât ve yâḥûd fırka fırka olan cemâ'at maḥalline dirler. Rivâyetdür ki bir gün Fâtih ḥazretleri Akşemse'd-dîn ḥazretlerinden devâm-ı Devlet-i 'Oşmâniyye'den su'âl eylediklerinde 'azze naşruhu'¹⁸ buyurmuşlardır. **[11a]** Ve Maḥmūd Pāşâ'yı velî ḥazretlerinden su'âl olunduğda el-muzafferu

¹⁶ "Ne güzel bir belde, ne bağışlayıcı bir rab." Sebe suresi 34/15.

¹⁷ Sulh kelimeleri metinde salah şeklinde hareketlendirilmiştir.

¹⁸ "Yardımlı bol olsun." anlamında Arapça bir ibare.

dâ'imâ buyurmuşlardır. Hâlâ iki zât-ı şerîflerin kelâmları sikke-yi 'Oşmâniyye'de tahrîr olunur. Temmet.

7. Metnin Özeti

Yazar metne Hâlid b. Zeyd Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin isminin nerden geldiğini açıklayarak başlıyor. Arap geleneklerine göre kişiler babalarının ve çocuklarının ismine nispetle adlandırılmaktadırlar. Zeyd, Hz. Hâlid'in babasının; Eyyûb ise oğlunun adıdır. Medineli olduğu için de el-Ensârî lakabıyla anılmıştır. Hz. Peygamber'e bu gelenek doğrultusunda Ebû'l Kâsım (Kasım'ın babası), Hz. Ali'ye de ibn-i Ebâ Tâlib (Ebâ Tâlib'in oğlu) ve Ebû Turâbî (Turâb'ın babası) lakapları verilmiştir.

Bu gönül alan destanı ravilerden nakleden kişi Tefsîr-i Taberî sahibi Muḥammed ibn-i Cerîr et-Taberî, adil İnan padişahı Nuşirevan'dan önce Yemen ülkesine Kral Hamîr'in hükmettiğini rivayet etmiştir. Yemen'e hükmeden bu krallara Tûbba denirdi. Hamîr'in soyundan gelen Es'ad tahta oturmuş ve dünyaya hükmetmek istemiştir.

Hâzreti Hâlid'in şehîd olduğu mekânı beyân:

Hız. Peygamber, Allah tarafından kafirler ile cihat etmekle görevlendirilmişti. Onun ölümünden sonra yerine geçen halifeler de bu vazifeyi sürdürmekle görevli olduklarından Hız. Osman, Şam valisi Muaviye'yi Bizans üzerine sefer düzenlemekle görevlendirmiştir. Bunun üzerine Muaviye, Kıbrıs'a bir sefer düzenleyerek orayı fethetmiştir. Yine Hız. Osman'ın emriyle Mısır valisi Abdullah İbn-i Sa'id seksen parça gemi ile İstanbul'u fethetmek niyetiyle yola çıktı. Rodos limanında kafir gemileriyle karşılaştılar ve onları yendiler. Rodos'u fethedip kafirleri haraca bağladılar. Daha sonra Abdullah İbn-i Sa'id'in vefatı üzerine İslam ordusu Mısır'a geri döndü.

Hicri 48 yılında Muaviye Şam'da halife olup bir ordu hazırlayarak oğlu Yezid'in komutanlığında İstanbul'un fethi için gönderdi. Karadan ve denizden İstanbul'u kuşatan ordu başarılı olamayınca geri döndü. Daha sonra Muaviye tekrar bir ordu hazırlayarak Süfyan Bin Afv komutasında İstanbul'a gönderdi. Bu ordunun içinde sahabeden Ebû Eyyûb Hâlid ibn-i Zeyd el-Ensârî, İmrân ibn-i Hâşim ve Mu'âviye ibn Hâdic gibi kişiler vardı.

Hız. Ali ile Muaviye arasında yaşanan halifelik mücadelesi esnasında Hız. Ali, İbn-i Mülcem tarafından şehit edilmiş, babasının yerine halife olan Hız. Hasan da Muaviye lehine halifelikten çekilmişti. Bu dönemde Mekke, Medine, Kufe gibi pek çok şehir ve belde karışıklık içinde bulunurken Şam güven ve huzur içindeydi. Bundan dolayı pek çok sahabe Şam tarafına göç ettiler. Bunlardan bir kısmı daha sonra İstanbul'un fethi için gönderilen orduda sefere katıldılar.

Süfyan bin Afv İstanbul'u kuşattıktan sonra Hâzreti Halid, İmrân bin Hasîn ve Muaviye bin Hâdic Ayvansaray kapısı tarafında şehit olmuşlardır. Şehitlerin cenazeleri Hisarpençe olarak bilinen mahalde defnedilmiştir. İslam ordusu yedi yıl boyunca kışları Gelibolu tarafında bir kaleye çekilmişler yazları ise kuşatmaya devam etmişlerdir. Savaş yedi yıl böylece devam etmiş. İslam ordusu yedi yıl sonunda büyük bir saldırıya uğramış ve bütün gemileri düşman tarafından yakılmıştır. Bunun üzerine Muaviye, Bizans ile otuz sene sürecek bir barış yaptı. Hicri 96 tarihinde Emevî tahtına oturan Süleyman İstanbul'un fethi için kardeşi Müslime'nin komutasında bir ordu göndermiştir. Ordu, Gelibolu boğazından geçip Edirne ve civarını yağmaladıktan sonra karadan ve denizden İstanbul'u kuşatmıştır. İki sene süren kuşatma başarısız olmuş ama ordu Galata'yı fethetmeyi başarmış ve orada Arap Camii'ni inşa etmişlerdir. Veba salgını ve Bulgar saldırıları yüzünden geri çekilmek zorunda kalan ordu Gelibolu boğazından çıktıktan sonra

fırtınaya yakalanmıştır. Bu fırtına neticesinde gemilerden bir kısmı batmış, askerlerin bir kısmı vefat etmiş ve ordu Şam'a geri dönmüştür.

Emevî Devleti'nin yıkılmasından sonra Abbasi Devleti kurulmuş ve h. 165 tarihinde 3. Abbasi halifesi Muḥammedü'l Mehdî oğlu Harûnü'r-Reşîd komutasında İstanbul'un fethi için bir ordu göndermiştir. Bağdat'tan İstanbul'a gelen ordu Üsküdar taraflarını yağmalamış ve Bizans İmparatoru Ebu Setayanbus ile cizye vermesi karşılığında antlaşma imzalayıp geri dönmüştür.

Sonra Osmanlı Devleti'nden Sultan Orhan Bursa'yı fethedip başkent yapmış ve İmparator Ayvanos'un kızıyla evlenmiştir. Sultan Orhan'ın oğlu Süleyman Paşa Gelibolu, Malkara ve İpsala'yı fethetmiştir. H. 792 tarihinde Yıldırım Bayezid tahta oturmuş ve daha sonra Kocaeli tarafından Boğaz'a kadar Karadeniz tarafındaki yerleri fethetmiş. Bizans'ın Boğaz'ın Anadolu tarafında Güzelcehisar'ı ve Marmara Denizi'ne açılan kısımda Kız Kulesi'ni inşa ettiğini haber almış bunun üzerine bu kalelerin kendilerine lazım olduğunu söylemiş ve Bizans haraç vermeye razı olmuştur. Yıldırım Bayezid senede yirmi bin altın verilmesi, İstanbul'da bir Müslüman mahallesi kurulması, bir mescit inşa edilmesi ve kadı görevlendirilmesi karşılığında antlaşmaya razı olmuştur. Taraklı Yenicesi'nin ahali İstanbul'da iskân edilmiştir. Yıldırım Bayezid'den sonra bu ahali İstanbul'dan çıkarılmış ve buralar harap edilmiştir.

Fatih sultan Mehmet Edirne'de on bir yaşında tahta oturduktan sonra tahtan inmiş ve babası Sultan Murad Han'ın vefatı üzerine yirmi iki yaşında tekrar padişah olmuştur. Bunun üzerine Kırım tarafından kırk bin Tatar gelerek tahtı ele geçirmeye çalışmışlardır. Mahmud Paşa, Tatar askerlerine zehirli kaftanlar hediye etmiş ve yirmi dört saat sonra zehrin tesiri ile pek çok Tatar ölmüş kalanların çoğu da bir baskında yok edilmiştir. Tatar askerlerinden ele geçen ganimet ile ordu güçlenmiş ve Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u fethetmeye karar vermiştir. Hicri 20 Cemziye'l-aḫir 857 tarihinde İstanbul fethedilmiştir. Rivayete göre Sebe Suresi'nde geçen 'beldetün ḫayyibetün' ifadesi ebce hesabına göre İstanbul'un fethine işaret etmektedir. Hacı Mustafa Efendi'nin, Muhyiddin İbn Arabi'nin İlm-i Garayib'inden naklettiğine göre; Büyük Konstantin'den 857 sene sonra gelen Sarhoş Kostanta zamanında İstanbul h. 857 tarihinde Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedildiği gibi bu tarihten 857 yıl sonra gelen yine Mehemed isimli bir padişah tarafından kafirlere verilecektir.

İstanbul'un fethinden sonra pek çok eser yapılmış ve Fatih Sultan Mehmet, Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin kabrini bulabilmek için birçok eser incelemiştir. Daha sonra Akşemseddin bir keramet göstererek kabrin yerini tespit etmiştir. Akşemseddin'in gösterdiği yer kazıldığı zaman Selahaddin Eyyubi'nin yaptırdığı kubbeye ulaşıldı. Fatih sultan Mehmet bu kubbe yerin altında kaldığı için onun üstüne bir kubbe daha yaptırmıştır.

Fatih Sultan Mehmet İstanbul'un fethinden sonra bir cami ve medrese inşa ettirmiş, Ayasofya'yı camiye çevirmiş Kostantiniyye ismini de İslambol diye değiştirmiştir. Yazara göre İslambol, sin (س) harfi ile yazılırsa "uyubdan ve nekâyişdan ve yaramazdan emîn olan maḫal" manasına gelir. İslambol, sad (ص) harfi ile yazılırsa "bölük bölük cemâ'ât ve yâḫûd fırka fırka olan cemâ'at maḫalli" manasına gelir. Rivayete göre Fatih hocası Akşemseddin'e Osmanlı Devleti'nin ömrünü sorunca 'azze nasruhu', Mahmud Paşa'ya aynı soruyu sorunca da 'el-muzafferu dâimâ' cevabını almıştır. Bu ibareler daha sonraları Osmanlı sikkelerinin üstüne yazılmıştır.

Sonuç

Hız. Muhammed'i evinde misafir eden mihmandar Hâlid ibn-i Zeyd Ebâ Eyyûb el-Ensârî, hem klasik edebiyatta hem de modern edebiyatta kendine yer bulmuş, İslam tarihi için hayatı oldukça önemli bir yere sahip olan mümtaz bir şahsiyettir. Hakkında pek çok menkıbe bulunan bu şahsiyet hakkında kütüphanelerde çalışılmayı bekleyen yazmalar vardır. Bu metinlerden biri olan Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi'nde bulunan 5753-I demirbaş numarasına kayıtlı olup nesih hatla kaleme alınan bu çalışmadır. Orta nesir örneği olarak değerlendirilebilecek bu eserde esas olarak Hâlid ibni Zeyd Ebâ Eyyûb el-Ensârî'nin şehit olduğu hikâyesi anlatılmaktadır. Bununla birlikte eserde dönemin gelenek, göreneklerinden izler bulunmakta ve İstanbul'un hem Bizans idaresindeyken hem de Bizans'tan Osmanlılara geçiş sürecinde yaşananlar anlatılmaktadır.

Öte yandan metin hikâye etme tekniği bakımından da oldukça önemlidir. Şahıs, mekân ve zaman unsurlarını içerisinde barındıran metinde kötü karakter olarak görülen Bizans imparatoru Sarhoş Kostanta ve onun karşısında ise iyi karakter olarak Fatih Sultan Mehmed yer almaktadır. Bunun haricinde metinde zehirli kaftan giyilmesi, hükümdarlık alameti olarak sikke bastırılması ve dönemin mekânlarının isimleri gibi birçok folklorik unsurlar yer almaktadır.

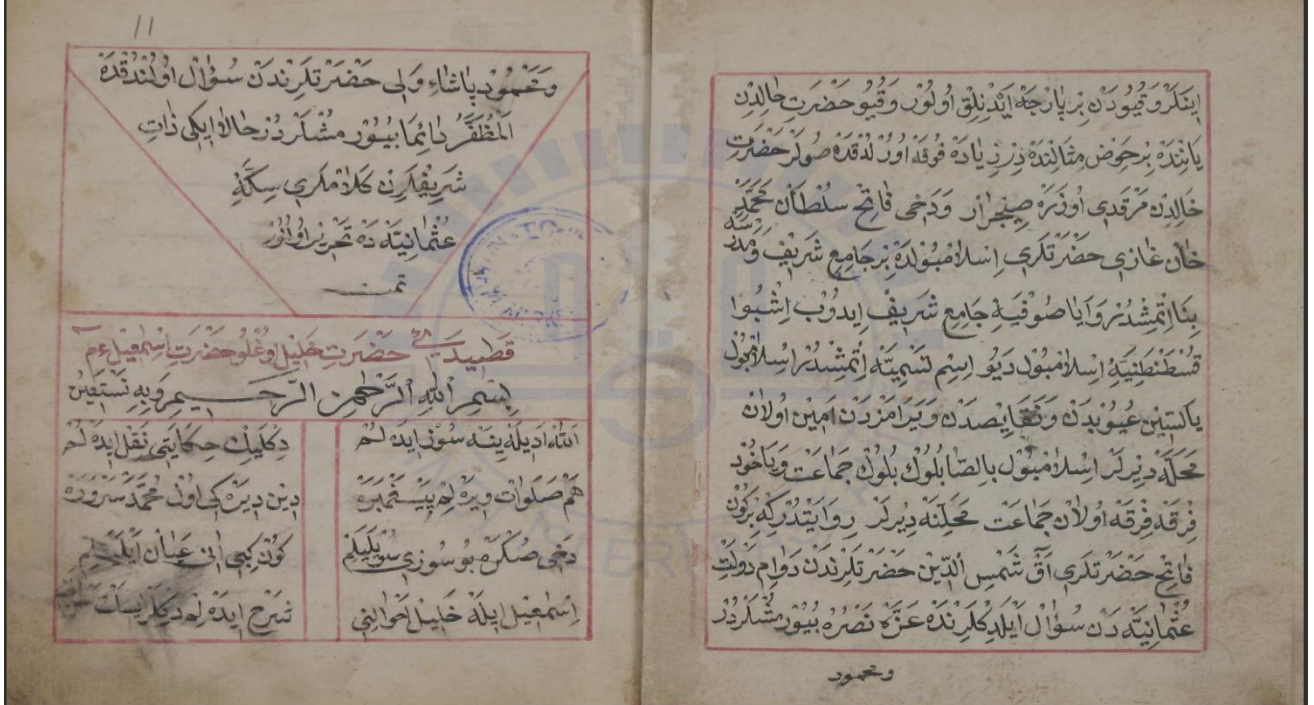
Metin dil bilimsel açıdan da incelenmiştir. Metin içerisinde uzun ünlülerin kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca tamlayan (genitive) durum ekinin düz bir şekilde çekimlenmesi metnin on sekizinci yüzyıl sonu, on dokuzuncu yüzyıl başında istinsah edildiğini göstermektedir. Bunun haricinde sıfat-fiil (partisip) ekinin metin içerisinde oldukça az, buna karşın zarf-fiil (gerundium) ekinin ise oldukça fazla kullanılması dikkat çekici bir nokta olmuştur. Metnin tamamında üçüncü tekil iyelik ekinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Zaman olarak ise Arap gramerine ait bilgilerin anlatıldığı kısımlar geniş zamanda verilmiş olup olay örgüsü anlatılırken ise görülen geçmiş zaman ve az da olsa duyulan geçmiş zaman kullanılmıştır.

Eser, tarihî bir metin olmasından dolayı tarihî gerçeklik bakımından da incelenmiştir. Bu bağlamda eserde verilen tarihî bilgilerin genel olarak doğru olduğu ama bazı bilgilerin efsanevî bir mahiyet taşıdığı, rivayetlerin gerçeklerle karıştırıldığı ve doğru olmayan bilgilerin eserde verildiği görülmektedir.

Ekler

Fotoğraf 1: Varak 1b-2a (İlk Sayfası)

Fotoğraf 2: Varak 10b-11a (Son Sayfası)

Fotoğraf 3: Osmanlı sikke örneği

Ön tarafında “Daribun nadri sahibül izzî ve’n nasri filberri ve ve’l-bahri”; arka tarafında ise “Sultan Mehmed bin Murad Han **azze nasrahu** duribe fi Kostantiniyye sene 882” yazmaktadır.

Bugün ki Türkçe ile: Altını darp ettiren (bastıran) karada ve denizde izzet, yardım ve zafer sahibi olan Murad Han oğlu Sultan Mehmed Allah’ın nusretiyle aziz olsun. Kostantiniyye’de 882 tarihinde darp edildi.

Fotoğraf 4: Hâlid İbn-i Zeyd Ebâ Eyyûb el-Ensârî Türbesi, Eyüpsultan, İstanbul (27.08.2023)

Kaynakça

- Aktaş, Ş. (1991). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Chaban, A. M. (2016). “Ebû Eyyûb el-Ensârî’nin Evi ve Tarihçesi”. *12. Uluslararası Eyüp Sultan Sempozyumu Tebliğler Kitabı, İstanbul: Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları*, s. 222-231.
- Çetişli, İ. (2009). *Metin Tahlillerine Giriş 2*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çiğçi, C. (2010). *Dünden Bugüne Eyüp Şiirleri*, İstanbul: Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları.
- Eyice, S. (1991). “Anadoluhisari”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 3, s. 147-149.
- Fayda, M. (2010). “Taberî, Muhammed b. Cerîr”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 39, s. 314-318.
- Harman, Ö. F. (2012). “Tübbâ”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 41, s. 455-456.
- Kılıç, Ü. (2011). *Ebû Eyyûb el-Ensârî*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Okuyucu, C.; Kartal, A.; Köksal, F. (2014). *Klasik Dönem Osmanlı Nesri*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Özerol, N.; Atlı, S. (2019). “Ebû Eyyûb el-Ensârî Hakkında Yazılmış Bir Hikâyenin Çeviriyazısı ve Tahlili. *Journal of Turkish Language and Literature*. (5) 3. s. 487-500.
- Özkuyumcu, N. (2020). “Muâviye b. Hudeyc”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 30, s. 333.
- Şahin, H. (2012). “Menâkıb-ı Ebâ Eyyûb el-Ensârî ve Tarih Kaynağı Olarak Değeri, Tarihi”. *Kültürü ve Sanatıyla Eyüpsultan Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, İstanbul: Eyüp Belediyesi Yayınları.
- Şeker, M. (1998). “Hil‘at”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 18, s. 22.
- Tekin, O. (2009). “Sikke”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 37, s. 179-184.
- Uzun, M. İ. (1994). “Ebced”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 10, s. 68-70.
- Yalçın, A. B. (2000). *Bizans Büyük Sarayı Yapıları ve Kurumları*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.
- Yardım, A. (2000). “İmrân b. Husayn”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 22, s. 232-233.